

ТЕМА 22. УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ ПРОЦЕС (1918–1920 РР.)

Брестський мир між УНР і державами Четверного союзу, Військова конвенція УНР з Німеччиною та Австро-Угорщиною. 27 січня (9 лютого) 1918 р. між УНР і Німеччиною та її союзниками був підписаний Берестейський мирний договір:

- скасування стану війни між підписантами договору, відмова від взаємних територіальних претензій;
- Німеччина й Австро-Угорщина мали допомогти УНР відновити контроль над усією територією держави;
- український уряд мав поставляти союзникам продовольство, якого в країні було в достатку;
- Німеччина й Австро-Угорщина обіцяли надати УНР сільськогосподарські машини та інші дефіцитні в Україні товари, здійснення обміну надлишками промислових і сільськогосподарських товарів.

Значення і наслідки.

- це був великий успіх української дипломатії, початок міжнародно-правового визнання УНР як незалежної держави, визнання кордонів Української держави;
- УНР стала першою державою, що вийшла з Першої світової війни;
- протягом березня-квітня 1918 р. територія України була звільнена від російських більшовицьких окупантів. УЦР повернулася в Київ і почала плідно працювати, хоча суверенітет УНР був дещо обмежений.

Ухвалення Конституції УНР. 29 квітня 1918 р. УЦР ухвалила демократичну конституцію УНР, але її не судилося вступити в дію, оскільки в той же день влада Центральної Ради була повалена.

Причини гетьманського перевороту:

- УЦР виявилася неспроможною забезпечити постачання до Німеччини продовольства, не виконувала своїх зобов'язань, що змушувало німецьких чиновників втручатися у внутрішні справи України;
- конфлікт УЦР з консервативними колами України (заможними селянами, підприємцями тощо);
- небажання і невміння Центральної Ради створити регулярну українську армію та інші силові структури;
- нездатність керівників УЦР налагодити систему державного управління, відсутність політичного досвіду;
- прихильність лідерів УЦР до соціалістичних ідей, нерішучість у вирішенні соціально-економічних питань;
- складна економічна і політична ситуація — анархія, безладдя, господарська криза;
- утрата УЦР соціальної опори, втота населення від нестабільності, згода на прихід сильної влади.

Гетьманський переворот і утворення Української Держави. 29 квітня 1918 р. відбувся державний переворот. Німецькі війська розпустили Раду, а Всеукраїнський з'їзд землевласників вирішив встановити монархічну форму державного правління і проголосити гетьманат. Гетьманом України було проголошено генерала Павла Скоропадського. Серед його перших рішень було встановлення Української Держави замість УНР (Грамота до всього українського народу, Закон «про Тимчасовий державний устрій України»).

Внутрішня політика урядів гетьмана П. Скоропадського:

- гетьманський уряд — Раду Міністрів — очолив Ф. Лизогуб, більшість його членів були зрусифікованими українцями, кілька представляли національні меншини України. На відміну від соціалістів, які переважали в УЦР, оточення гетьмана складалося з помірковано-консервативних діячів;
- великі землевласники відновлювали свою власність на землю і майно, у майбутньому передбачалося здійснити аграрну реформу за викуп. Незадоволене селянство чинило опір, відбувалися повстання;
- відновлення права приватної власності у промисловості, скасування законів УЦР щодо робітників;
- певна стабілізація відбувалася в промисловості, фінансах, на транспорті. Присутність німецьких військ сприяла планомірній роботі цих галузей, запроваджено конвертовану гривню, відкрито українські банки;
- збільшення робочого дня, зростання безробіття викликали робітничі страйки, які намагалися заборонити;
- українська мова фактично стала державною, але багато урядовців нею не володіли;
- відкрито українські університети в Києві та Кам'яни-Подільському, 150 державних гімназій;
- створено Українську Академію наук, архів, бібліотеки, галерею мистецтв, історичний музей тощо.

Зовнішня політика урядів гетьмана П. Скоропадського:

- за гетьмана розширювалися міжнародні контакти, Україну визнали близько 30 країн;
- до Української Держави належали деякі етнічні землі, які нині не входять до складу України;
- велися переговори з Кримом і Кубанню про об'єднання з Україною, з Румунією — щодо Бессарабії;
- розвиток подій — революція в Німеччині, її поразка в Першій світовій війні — викликав зміну політичної орієнтації гетьмана. 14 листопада 1918 р. П. Скоропадський опублікував грамоту про федерацію України з більшовицькою Росією. Був призначений новий уряд, у якому переважали політики проросійської орієнтації.

Причини падіння режиму гетьмана П. Скоропадського:

- залежність стабільності держави від австро-німецьких збройних сил;
- революція в Німеччині та її поразка в Першій світовій війні;
- відсутність регулярної потужної української армії, здатної контролювати ситуацію в країні;
- вузька соціальна база — заможні верстви, а більшість населення не підтримувало владу гетьмана;
- посилення впливу на державну лінію гетьмана російських консервативних кіл;

- наростання соціальної напруги, формування сильної антигетьманської опозиції.

Прихід до влади Директорії. 14 листопада 1918 р. — **утворення Директорії** на чолі з **В. Винниченком** (всього п'ять осіб) для керівництва збройною боротьбою проти гетьмана. Без підтримки німецьких військ гетьман зумів утриматися лише місяць. Повстання проти нього стало всеукраїнським. 14 грудня 1918 р. війська Директорії вступили до Києва, гетьман зрікся влади і вийшов за кордон.

Внутрішня політика урядів Директорії:

- було відновлено УНР, її основні політичні принципи. Законодавча влада мала належати Трудовому конгресові, але він проіснував лише тиждень у зв'язку з восеними подіями. Урядом була Рада Народних Міністрів, який очолював Володимир Чехівський, соратник В. Винниченка по УСДРП;
- через непродуманий радикалізм (позбавлені права голосу) Директорія залишилася без підтримки більшості спеціалістів, промисловців, чиновників, без яких нормальне існування держави неможливе;
- незадоволеними аграрною політикою були найбільшії селяни, а також поміщики та заможні селяни (ліквідована приватна власність, землі площею понад 15 десятин підлягали конфіскації);
- відновлено 8-годинний робочий день, встановлено робітничий контроль над підприємствами;
- заходи з надання допомоги безробітним та іншим нужденним категоріям населення.

Зовнішня політика урядів Директорії. Зовнішньополітичні обставини були складними. Ще з листопада 1918 р. на Україну почали наступ російські більшовицькі війська, почалася друга радянсько-українська війна. Усі намагання вирішити питання дипломатичним шляхом закінчилися невдало.

Окупація військами Антанти півдня України. На півдні України висадили війська Антанти й почали наступ вглиб української території. Переговори з представниками Антанти, які вимагали відставки найрадикальніших діячів Директорії й уряду, були важкими. Зрештою В. Винниченко і В. Чехівський у лютому 1919 р. пішли у відставку, але допомог від військ Антанти УНР так і не дочекалася. Внаслідок повстання французьких моряків війська Антанти у квітні 1919 р. евакуювалися з території України. Директорію УНР очолив С. Петлюра. 3 січня 1919 р. російські війська зайняли Харків, який став столицею більшовицької України, резиденцією маріонеткового уряду радянської України. 5 лютого більшовики зайняли Київ (першим увійшов Богунський полк на чолі з **Миколою Щорсом**). Справа була не в силі більшовицьких військ. Причини невдач Директорії:

- селяни-повстанці, котрі з великим завзяттям боролися з гетьманськими військами, після їх розгрому стали розходитися по домівках. Частина з них, очолена місцевими отаманами (Ангел, Божко, Зелений, Григор'єв), не визнавали ніякої влади. Отаманщина підірвала Директорію зсередини, знесилювала її;
- суперечлива внутрішня політика (невирішене аграрне питання, соціалістична політика);
- відсутність моделі державотворення, яка б відповідала тодішнім реаліям;
- протистояння політичних лідерів, зокрема В. Винниченка і С. Петлюри;
- міжнародна ізоляція; втрата контролю за розвитком подій тощо.

Утворення ЗУНР. У ніч на 1 листопада 1918 р. українські військові з'єднання взяли під контроль усі головні пункти Львова. Головну роль в організації цього **Листопадового зриву (повстання)** відіграв Дмитро Гітовський. Першим урядом став тимчасовий Державний Секретаріат, який очолив К. Левіцький. Нова держава отримала назву Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР). **Внутрішня політика урядів ЗУНР:**

- за короткий час було створено досить ефективну систему управління. Парламентом стала Українська Національна Рада, яка обрала Президентом ЗУНР **Євгена Петрушевича**;
- центральні органи спиралися на розгалужену і добре організовану систему місцевого управління;
- соціальна стабільність у державі забезпечувалася і розпочато у квітні 1919 р. аграрною реформою;
- запровадження 8-годинного робочого дня, державна монополія на продаж найважливіших продуктів;
- створення **Української Галицької армії** на чолі з М. Омеляновичем-Павленком;
- українська національно-культурна політика, гарантування прав національних меншин.

Зовнішня політика урядів ЗУНР. Акт злуки УНР і ЗУНР:

- настроям більшості населення відповідало прагнення уряду ЗУНР до об'єднання з УНР. Ця історична подія відбулася **22 січня 1919 р.**, коли в Києві було проголошено **Акт злуки**. ЗУНР отримала назву Західна область Української Народної Республіки й повну автономію. С. Петрушевич став членом Директорії. Сторони, що об'єднувалися, не мали достатньої кількості державотворчих сил, щоб вистояти в складних тогочасних умовах;
- відкриття дипломатичних представництв у ряді країн світу, участь у Паризькій мирній конференції;
- війна з Польщею, напружені стосунки з Румунією, радянською і білогвардійською Росією.
- Історичне значення об'єднання українських держав (Акт злуки);
- продемонстрував прагнення українського народу до соборності держави;
- виявив прагнення українського народу до самозбереження як окремої національної спільноти.

Причини та наслідки українсько-польської війни. Територіальні претензії Польщі на українські землі. Уже 1 листопада 1918 р. у Львові почалася збройні сутички між українськими і польськими військами. 3 Польщі на допомогу місцевим полякам постійно надсилювало підкріплення. 21 листопада українські війська почали відступати з міста. Столицею 40 днів був Тернопіль, а з 2 січня 1919 р. — Станіслав. В умовах війни з

Польщею одним із найважливіших завдань уряду ЗУНР стало формування боєздатної армії. На весну 1919 р. Українська Галицька армія (УГА) — збройні сили ЗУНР — нараховували понад 100 тис. вояків. Але польська армія була ще численнішою, до того ж набагато краще озброєною.

«Чортківська офензива». На червень 1919 р. УГА була затиснута в трикутник між Дністром і Збручем. Українське військо під керівництвом нового командувача генерала О. Грекова несподівано перейшло в контрнаступ, відомий під назвою Чортківська офензива (8-28 червня 1919 р.). Це була блискавча операція УГА, але вона до краю виснажилася, брак боєприпасів, резервів призвів до її відступу з території ЗУНР. УНР не змогла надати допомоги ЗУНР, оскільки сама перебувала в складній ситуації під натиском російської більшовицької армії.

Наслідки:

- Паризька мирна конференція визнала права Польщі на окупацію Східної Галичини;
- за Сен-Жерменським договором Буковина відійшла до Румунії, Закарпаття — до Чехо-Словаччини;
- 16-18 липня 1919 р. УГА відійшла за Збруч, ЗУНР перестала існувати.

«Київська катастрофа». Обидві армії в липні 1919 р. об'єдналися на Поділлі й розпочали наступ на Київ. 30 серпня українським військам вдалося зайняти столицю УНР, але вже наступного довелося її залишити під тиском нового ворога — російської білогвардійської армії. Ці події відомі під назвою «Київська катастрофа». Після цього українські війська потрапили в так званий «трикутник смерті» й змушені були весті бої з трьома силами, кожна з яких переважала їх: більшовиками, білогвардійцями та поляками. Ослаблені важкими боями, недоїданням і ранними заморозками, жертвами епідемії тифу стали вояки обох українських армій, причому це супроводжувалося великою смертністю у зв'язку з браком медикаментів.

«Перший Зимовий похід». Було вирішено застосувати методи партизанської боротьби — єдино можливої форми опору за тих обставин. Генерал М. Омелянович-Павленко очолив частину армії УНР, яка 6 грудня 1919 р. вирушила у славетний «Зимовий похід». Війська пройшли по тилах білогвардійської та Червоної армії понад дві тисячі кілометрів і 6 травня 1920 р. з'єдналися з українськими арміями, що були в союзі з поляками.

Денікінський режим в Україні. На осінь 1919 р. більшу частину України зайняли білогвардійські війська генерала А. Денікіна. Вони захищали інтереси перш за все російських поміщиків і підприємців. Уже перші кроки денікінців свідчили про їхнє прагнення знищити всі сліди існування Української національної держави. Відновлювалося колоніальне гноблення. Було встановлено режим терористичної диктатури. Реакційна шовіністична політика білогвардійців викликала масові селянські повстання. Значної шкоди денікінцям завдали загопи під командуванням **Нестора Махна**. Своєю впертою боротьбою в білогвардійському тилу повстанська армія Н. Махна сприяла швидкій перемозі більшовиків над денікінськими військами. Своєю роль в ослабленні денікінського режиму та у перебігу подій громадянської війни відіграла об'єднана армія УНР і ЗУНР. 12 грудня Червона армія зайняла Харків, а 16 грудня — Київ, на весну 1920 р. — всю Україну, крім Криму й західноукраїнських земель.

Більшовицький режим в Україні. 28 листопада 1918 р. у Суджі (радянська Росія) було сформовано Тимчасовий робітничо-селянський уряд України (голова — Г. П'ятаков), що заявив про встановлення радянської влади. У січні 1919 р. маріонетковий уряд радянської України (РНК) очолив **Х. Раковський**, назву УНР змінено на УСРР, столицею якої став Харків.

Ухвалення конституції УСРР 1919 р. Ще в березні 1919 р. була ухвалена Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР), створена за зразком конституції радянської Росії:

- закріплення диктатури пролетаріату, влади трудівників у формі рад;
- позбавлення прав заможних верств населення, скасування приватної власності;
- формально незалежна держава, перебувала у федеративних зв'язках з радянською Росією.

Внутрішня політика урядів УСРР:

- економічна політика більшовиків отримала назву **«воєнний комунізм»**. Головною її рисою на селі була продовольча розкладка. Селяни безкоштовно отримали значну частину поміщицької землі, але майже всі плоди своєї праці мали так само безлатно віддавати більшовицьким продовольчим загонам. Заборонена була і приватна торгівля. Це викликало масові селянські повстання;
- влада розгорнула «червоної терор», активно діяла Всеукраїнська надзвичайна комісія (російська аббревіатура ВЧК). Навіть Н. Махно, який кілька разів був союзником більшовиків, підняв повстання на півдні України проти такої комуністичної політики;
- майже всі промислові підприємства було націоналізовано, загальна трудова повинність, милітаризація праці, зрівнялівка в оплаті, запровадження карткової системи постачання міського населення;
- більшовицький режим у 1920 р. пішов на певні поступки в національному питанні, порівняно з 1919 р. Задекларовані більшовиками політична лінія та економічна стратегія були більш м'якими та поміркованими порівняно з попередніми періодами, ліквідація УКП(б), дозвіл на існування УКП.

Наслідки — економічна криза, поширення насильницьких методів, погіршення умов життя народу, розгортання масового повстанського руху проти більшовицького режиму.

Зовнішня політика урядів УСРР — військово-політичний союз з радянською Росією.

Причини підписання С. Петлюрою Варшавського договору:

- потреба УНР у зовнішній допомозі для продовження боротьби за незалежність;

- прагнення Польщі узаконити завоювання західноукраїнських земель, здобути вплив на УНР, збергти існування УНР як буфера між Польщею і радянською Росією.

Варшавська угода між УНР і Польщею. Квітень 1920 р. — Варшавська угода:

- польська влада визнавала незалежність УНР на чолі з С. Петлюрою;
- українська сторона визнавала належність Західної України до Польщі;
- союзники мали звільнити територію УНР від більшовиків;
- польські війська на території України утримуються за рахунок УНР.

Наслідок Варшавського договору — спільні воєнні дії союзників проти радянської Росії.

Польсько-радянська війна на території України. 25 квітня 1920 р. розпочалася радянсько-польська війна. Спочатку вона була успішною для українських і польських військ, які вже 6 травня зайняли Київ. Але Червона армія була значно численнішою, вже 12 червня вона відвоювала це місто й продовжувала наступ на захід. У ході цих дій більшовицькі війська зайняли частину Галичини, де в липні 1920 р. створили маріонеткову Галицьку Соціалістичну Радянську Республіку (ГСРР) на чолі з Галицьким революційним комітетом, який очолював В. Затонський. Столицею цієї псевдодержави був Тернопіль. Припинила своє існування вона у вересні, коли під натиском польських військ Червона армія відступила з Галичини. Ще раніше, в серпні, вона зазнала поразки під Варшавою, бітва відома під назвою «диво на Віслі». У жовтні 1920 р. між сторонами було укладене перемир'я.

Зміст Ризького мирного договору. 18 березня 1921 р. між Польщею, радянською Росією і УСРР:

- Польща порушила Варшавський договір, в якому обіцяла не визнавати УСРР;
- кордони між Польщею та УСРР встановлювалися приблизно такі ж, як і за Варшавським договором: Польща зберегла за собою Галичину, до неї відійшли Холмщина, Підляшся, Західна Волинь і Західне Полісся;
- Польща зобов'язалася забезпечити належні умови для національно-культурного розвитку українців.

Юрій Тютюнник зробили останню спробу регулярними військами відновити незалежність УНР. Цей наступ отримав назву «II Зимовий похід», або Листопадовий рейд. Біля містечка Базар на Житомирщині учасники походу були розбиті, 359 полонених були розстріляні. Так закінчилася збройна боротьба регулярних військ УНР, повстанські загони воювали ще кілька років.

Розбивши білогвардійські війська П. Врангеля (листопад 1920 р.) і загони махновців (серпень 1921 р.), більшовицька влада утвердилася на більшій частині території України, що засвідчувало поразку національно-патріотичних сил і більочий територіальний розкол українських земель.

Культурне життя в Україні у 1918–1920 рр. Умови розвитку культури в 1917–1921 рр. були неоднозначні. З одного боку, жорстока боротьба різних національних і соціальних груп не сприяла йому, з іншого, крах Російської імперії, боротьба за утворення незалежної України викликали духовне піднесення суспільства, яке проявилася в галузі культурного життя. Знову з'явилися й активно діяли «Просвіти», доки більшовики в 1921 р. не пішли на їх ліквідацію. Всі влади, крім білогвардійської, дещо зробили для розвитку української освіти. Навіть більшовики змушені були зробити кроки для українізації освіти. Але особливо багато здійснено за часів гетьманату. Тоді ж було засновано Українську академію наук, президент — Володимир Вернадський, неодмінний секретар — Агатангел Кримський, всіх разом перших академіків 12.

Частина письменників (В. Винниченко, О. Олесь, М. Вороний) емігрувала за кордон. Але в літературу прийшло ціле покоління молодих письменників, які започаткували новий етап розвитку українського красного письменства. Найвидатнішим поетом став Павло Тичина, який у 1918 р. видав збірку «Сонячні кларнети». Інші літератори себе особливо проявили в 20-х рр.

Активно почали працювати в цей період молоді театральні режисери Лесь Курбас і Гнат Юра. Виникли знамениті музичні колективи Державна українська мандрівна капела (ДУМКА) під керівництвом Нестора Городовенка, Українська державна капела під орудою Олександра Кошиця. Плідно працювали композитори М. Леонтович, Я. Степовий, К. Стеценко. Визначним явищем в історії українського мистецтва було утворення наприкінці 1917 р. Української академії мистецтв, її першими членами стали Михайло Бойчук, Михайло Жук, Василь і Федір Кричевські, Олександр Мурашко, Георгій Нарбут (автор проєктів грошових знаків, поштових марок, державного герба і печатки, форми для війська тощо). Перший в Україні пам'ятник Т. Шевченкові спорудив у Ромнах молодий скульптор Іван Кавалерідзе.

Отже, культурні процеси 1917–1921 рр. посіли в історії помітне місце, вони багато в чому суттєво сприяли дальшому розвитку української культури.

Причини поразки національно-визвольних змагань (національно-демократичної революції в Україні):

- суспільство було розколоте в питаннях про політичний устрій Української держави, про соціально-економічний лад, Українська революцію очолила інтелігенція, її соціалістичний напрям;
- отаманщина перетворилася на справжню «ракову пухлину» української державності, руйнуючи її;
- надто багато було зовнішніх ворогів української державності, відсутність зовнішньої підтримки;
- недостатньо виявилася національна свідомість українського народу, що звузило соціальну базу руху.

Історичне значення відновлення української державності на східно- і західноукраїнських землях:

- українці зробили ще один крок на шляху свого перетворення на сучасну націю;
- досвід державотворення міцно вкарбувався в історичну пам'ять народу;

- ривен національної самосвідомості значно виріс;
- прагнення народу до самозбереження як окремої національної спільноти не зникло;
- народжувалося переконання, що нормальний розвиток неможливий без власної держави — це було головною запорукою майбутнього відродження України.

Хронологічний довідник

1918 р., 27 січня (9 лютого) — Берестейський мирний договір між УНР і державами Німецького блоку (Четверного союзу). Припинення стану війни між сторонами. Німеччина й Австро-Угорщина зобов'язалися допомогти УНР відновити контроль над усією територією держави. Налагодження взаємовигідної торгівлі.

1918 р., 1 березня — ухвалення УЦР у Житомирі закону про грошову одиницю — гривню, яка складатиметься зі 100 шагів.

1918 р., 1 (2) березня — вступ до Києва українських військ під командуванням Євгена Коновальця, Симона Петлюри й Андрія Присовського. Вслед за ними 3 березня до Києва увійшли німецькі підрозділи.

1918 р., 3 березня — підписання Брест-Литовського мирного договору між радянською Росією та Німеччиною. Росія відмовлялася від втручання у справи України.

1918 р., 6 березня — ухвалення закону про адміністративно-територіальний устрій УНР. Скасування поділу на губернії та повіти, встановлення поділу на землі — 32 одиниці.

1918 р., 17-19 березня — II з'їзд рад України в Катеринославі. Оголошення України самостійною радянською республікою. Обрання головою ЦВК рад В. Затонського і головою Народного секретаріату М. Скрипника.

1918 р., 23 березня — наказ РНМ про українізацію. Запровадження української мови в діловодстві.

1918 р., 29 квітня — ухвалення Конституції УНР.

Розпуск УЦР німецькими збройними силами.

Всеукраїнський хліборобський з'їзд у Києві. Проголошення Павла Скоропадського гетьманом України.

Державний переворот в Україні, повалення УЦР, перехід влади до гетьмана. Підписання ним «Грамоти до всього українського народу» та законів «Про тимчасовий державний устрій України». Установлення Української Держави замість УНР.

Підняття Чорноморським флотом українських прапорів.

1918 р., 23 травня — початок українсько-російських переговорів у Києві. Російська делегація визнала Україну самостійною державою.

1918 р., 11-16 травня — розкол УПСР на своєму четвертому з'їзді, відокремлення лівого крила, яке згодом отримало назву боротьбистів.

1918 р., 2 липня — П. Скоропадський запровадив українське громадянство.

1918 р., 5-12 липня — I з'їзд КП(б)У в Москві. Секретарем ЦК обраний Георгій П'ятаков.

1918 р., 5 серпня — утворення на основі Українського національно-державного союзу, заснованого в травні, Українського національного союзу, опозиційного гетьманській владі. Голова — Андрій Ніковський, 18 вересня союз очолив В. Винниченко.

1918 р., 6 жовтня — урочисте відкриття Київського українського державного університету.

1918 р., 18 жовтня — утворення у Львові українськими депутатами, керівниками партій, церковними ієрархами (всього 150 осіб) Української Національної Ради, що мала представницькі функції.

1918 р., 22 жовтня — урочисте відкриття Кам'янець-Подільського українського державного університету.

1918 р., жовтень — відкриття у Ромнах на Сумщині першого в Україні пам'ятника Т. Шевченкові (скульптор — Іван Кавалерідзе).

1918 р., 1 листопада — українське національне повстання у Львові («листопадовий зрив»), організоване Центральним військовим комітетом на чолі з Дмитром Вітовським..

1918 р., 1 листопада — 1919 р., 18 липня — українсько-польська війна. Польща здобула перемогу й окупувала Галичину.

1918 р., 3 листопада — Буковинське народне віче в Чернівцях. Проголошення возз'єднання з Галичиною.

1918 р., 6-12 листопада — окупація Північної Буковини румунськими військами. ЗУНР не змогла допомогти у зв'язку з війною проти Польщі.

1918 р., 9 листопада — створення Державного Секретаріату (уряду) ЗУНР на чолі з К. Левицьким.

1918 р., 10 листопада — складення присяги урядом ЗУНР. Прийнято назву нової держави — ЗУНР.

1918 р., 13 листопада — ухвалення Українською Національною Радою тимчасового основного закону про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорщини.

Анулювання радянською Росією Брест-Литовського миру. Початок нової війни більшовиків проти України.

1918 р., 14 листопада — публікація гетьманом грамоти про федерацію з білогвардійською Росією.

На таємній нараді Українського національного союзу утворено Директорію на чолі з В. Винниченком для організації повстання проти гетьмана.

1918 р., 15 листопада — звернення Директорії до українського народу із закликом до збройної боротьби з гетьманом.